

« zurück blättern vor »

BIGOS subst. m., ab 1534. **1)** ‘Gericht aus gehacktem oder zerkleinertem Fleisch, später mit Sauerkraut’ – ‘początkowo potrawa z siekanego lub krojonego mięsa, później z kapustą’: 1534 FalZioł V 76, SPXVI *Może też opłokawszy płucza wilcze winem czystem, potym ie wwarzić z siekawszy na bigos y ukorzenię pieprzem [...] á to iefć przez kielko dni. Ieft rzecz doświadczona na iedney białey głowie.* o 1632 Cn.Ad. 25, L *Bigos to, wczoraysza potrawa.* o (1691) 1907 Pot.Ogr.Fr.1 35 *Jeszcze została słonina w kapuście, Jest i bigos cielecy. A ja krzyknę głosem: Dawaj po włoskiej uczcie kapustę z bigosem.* o 1834 PT IV 826-7, SJAM *W kociótkach bigos grzano – w słowach wydać trudno / Bigosu smak przedziwny, kolor i woń cudną.* o (1937) 1946 Bogusz.Polon.II 22, DOR *Jakże wybitnie smakuje przy bigosie kromka suchego chleba.* – SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR. **2)** ‘Gericht (Suppe, Soße) aus Fisch’ – ‘potrawa (polewka, sos) z ryby’: [hapax] 1588 Calep 681a, SPXVI *Muria, genus liquaminis, quod ex thynno pisce conficiebatur. Bigos z ribi.* – nur SPXVI. **3)** ‘übertr. Schlacht, Gemetzel’ – ‘przen. rzeź’: 1606 Jurk.Pos. 290 *Z zelântem sadz usarze, pędkie kopijniki / Z rusem lotnym porownaj, z písaną - spisniki. / Z piechotą się zaś obchodź jáko z bitnem turmem, / Bigos będzie trzy uniweecz, czwarty bierze szturmem.* o (1663) 1922 J.B.Zim.Siel. 166 *[[Tatarzy]] Ludzie chore, do śmierci, nie życia podobne, W ichże łozach rąbali na bigosy drobne.* o (1691) 1907 Pot.Ogr.Fr.1 570 *Ci okny, drudzy drzwiami, żaden nie uciecze Bez szwanku; z rąk, z nog, z palcow, z oczu, z uszu, z nosow, Procz kilku poduszonych, narobił bigosow.* o 1769–1777 Zab. 13 277, L *Podnosząc nogę ogier iak wilka grzmotnie, z paszczy narobił bigosu.* o 1889 Kaczk.Olbracht.II 169, DOR *Jeżeli waść chcesz, ażebyśmy ci tu twoich kudłatych Perkunasów na bigos polski usiekli, to jeno uderz, a ani jedna noga ich stąd nie wyjdzie.* – L (fig.), SWIL (fig.), SW (przen.), LSP (przen.), DOR (przen.). **4)** ‘Verwirrung, Durcheinander, Chaos’ – ‘zamieszanie, bałagan, zamęt’: 1633 Birk.Ex. C.b., L *Będzie bigos iaki nowy z odszczepieństwa tego.* o (1878) 1921 Bliz.Dam. 47, DOR *Nie wygadajże się przypadkiem przed ciotką, bobyś tu narobił dopiero bigosu...* o (†1916) 1949–1951 Sienk.Sprawy 231, DOR *Pójdź na salony arystokratyczne, usłyszysz francuszczyznę lub taki bigos różnojęzyczny, że choć uszy zatykać z oburzenia.* – L, SWIL (fig.), SW (przen.), LSP (przen.), DOR (przen.). **5)** *bigos hultajski* ‘ein Kohlgericht mit viel Fleisch verschiedener Art und Speck; auch übertr.: Gemisch, Allerlei’ – ‘bigos z dużą ilością różnorodnego mięsa i drobno krajanej słoniny; też przen. mieszanina, chaos’: vor 1807 Oss.Wyr., L *Bigos hultayfski z różnych mięsów z kapustą.* o (1820–1823) 1913 AFK I 144, NKPP *To prawdziwy bigos hultajski.* o (†1861) 1880

Chodź.Pisma I 288, DOR *Gorący hultajski bigos, którego na śniadanie cały kociot zjedli, i miód grzany, którym sowito zaleli, zaczerwiecił ich twarze i nosy.* ○ (1878) 1883 Bart.A.Tydz. 8, DOR *A tu przy ogniu stojąc ukośnie, bigos hultajski skwirczy żałośnie, bigos z schabkami, kwaśną kapustą, cały przescycon stoninką tłustą.* ○ 1922 Boy Flirt III 98, DOR *Czego tam nie ma w tej sztuce! istny bigos hultajski. Dowcipy z noworoczników pocztowych obok scen o szczerym i zabawnym zacięciu podmiejskiej farsy.* – nur DOR. ◇ **Etym:** **1)** nhd. *Beguß* subst. m., ‘Übergießen mit Wasser’, GRI. **2)** nhd. *Beiguß ◇ **Konk:** *bałagan* subst. m., bel. seit (1935) 1936, DOR, zuerst geb. LSP, nur für Inh. 4; *groch z kapustą* subst. m., bel. seit 1644, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 5; *kłopot* subst. m., bel. seit vor 1400, STP, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 4; *rzeź* subst. f., bel. seit (1607) 1608, L, zuerst geb. TR, nur für Inh. 3; *zamęt* subst. m., bel. seit 1596, L, zuerst geb. CN, nur für Inh. 4. ◇ **Der:** *bigosować* v. imp., ‘jmdn. zu Hackfleisch machen, jmdn. vierteilen’, (1690–1695) Mitte 18. Jh. SiPas 184r *Podaycie go nam Sam unet go tu będziemy Bigofsowali.* ○ [LBel.] (1887–1888) 1949–1951 Sienk.Wołod.I 32, DOR, zuerst geb. SW, nur für Inh. 3; *bigosek* subst. m., zuerst geb. TR, nur für Inh. 1; *bigosik* subst. m., (1853) 1953 Krasz.Jabł.III 27, DOR, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1, 4; *bigosowy* adj., zuerst geb. SWIL, nur für Inh. 1. ❖ Die deutsche und polnische Vorgeschichte von *bigos* ist unbekannt; es wird sich wohl um ein Speise- oder Sofenrezept handeln. Die ältesten Belege weisen auf gehacktes Fleisch hin; die Angaben aus Cnapius Ad. deuten darauf, daß man Bigos aus Fleischresten machte (so LINDE). Die heute obligatorische Verwendung von Sauerkraut als Hauptbestandteil ist wohl jung; LINDE erwähnt es nur beim *bigos hultajski*. Inhalt 3 ergibt sich aus dem Merkmal “gehackt” (mit Übertragung auf Menschenfleisch), Inhalt 4 aus dem Merkmal “gemischtes” (Fleisch). Das *bigos hultajski* enthält wohl alle möglichen Zutaten (s. Beleg von (1878) 1883), daher Inhalt 5. Für ‘Allerlei’ haben auch das Spanische, Englische und Französische einen Terminus aus dem Sinnbezirk Gastronomie: *olla podrida*, *hodge-podge*, *pot-pourri*.